

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ
(з погляду освітньої політики якості)**

В работе раскрываются проблемы качества художественно-эстетического образования школьников. Основное внимание уделяется дидактическим условиям формирования содержания художественно-эстетического образования в контексте общемировых требований к его качеству. Предлагается новый подход – организация стратегического планирования на основе государственной политики образования, анализируется его структура и актуализируются вопросы компетентностного подхода в оценивании качества художественно-эстетического образования.

Ключевые слова: художественно-эстетическое образование, качество образования, стратегическое планирование художественно-эстетического образования, компетентностный подход в оценивании качества образования.

Художньо-естетична освіта школярів у сучасному контексті якості. Питання якості шкільної освіти є стратегічним пріоритетом освітньої політики в Україні. Аналізуючи методологічні підходи до якості шкільної освіти, О.Савченко відмічає її багатоаспектний, різновимірний характер: вплив традицій, дух школи, атмосферу спілкування, морально-ціннісні орієнтири, навчальні досягнення школярів тощо. Важливим для нашого дослідження є формулювання вченим нового концептуального підходу щодо розуміння якості освіти як “інтегрального результату багатьох чинників, а також вияву рівня досягнень учнів у контексті всіх складових, які є особистісно й суспільно значущими” [1, 2-6].

Це положення дозволяє розглядати якість художньо-естетичної освіти школярів як таку, що відображає художньо-естетичні і морально-етичні цінності людини, вміння керуватися ними у комунікативних процесах з ровесниками, дорослими, повноцінно реалізувати у подальшому житті. Необхідно відмітити, що художньо-естетична освіта має надзвичайно потужний потенціал впливу на емоційно-чуттєву сферу дитини та розвиток її загальнокультурної свідомості і тому повинна займати особливе місце в загальній системі шкільного навчання.

Якість художньо-естетичної освіти школярів необхідно аналізувати у контексті загальноосвітніх викликів до середньої освіти, викладеній у програмі ЮНЕСКО “Освіта для всіх” та ухваленій міжнародним освітнім форумом у Дакарі 2000 року. Йдеться про необхідність вибору таких шляхів розвитку загальної середньої освіти, які б відповідали особливостям української нації та вимогам сучасної економіки, яка все більше набуває глобального характеру. Нагадаємо, що дакарський форум прийняв шість цілей, реалізація яких забезпечить в країнах з перехідною економікою всім соціальним станам населення рівний доступ до якісної освіти. Їх сутність полягає у необхідності: а) розширити умови для освіти та виховання дітей молодшого віку, насамперед, із соціально незахищених родин; б) забезпечити безкоштовну обов’язкову початкову освіту для всіх дітей; в) забезпечити кожному громадянину рівний доступ до навчання життєвим навичкам за сучасними програмами; г) створити умови рівного доступу до базової та неперервної освіти упродовж життя; д) досягти гендерної рівності в отриманні освіти високої якості; ж) підвищити всі складові якості освіти, забезпечити достовірність і справедливість в оцінюванні результатів навчання та практичних умінь [2, 9-12].

Міжнародні документи, а також низка фундаментальних державних документів, програм, концепцій, положень, зокрема “Національна доктрина розвитку освіти” (2002 р.), “Заходи з модернізації загальної середньої освіти” (2005 р.) тощо є основою у виборі пріоритетів розвитку освіти в Україні. Важливим чинником підтримки процесів модернізації загальної середньої освіти нині виступають недержавні організації й установи. Так, ініціативи Міністерства освіти і науки України щодо розвитку освіти у межах реалізації проекту “Рівний доступ до якісної освіти в Україні” підтримані Міжнародним банком реконструкції та розвитку (2006 р.). Одна з основних позицій проекту полягає в забезпеченні дієвих заходів для оновлення змісту, форм, методів та засобів навчання школярів.

В.Г.Кремень справедливо відмічає, що зміст освіти нині перебуває “в епіцентрі освітянських трансформацій. Втілений у державних стандартах, навчальних програмах, підручниках та інших методичних ресурсах, зміст освіти має постійно оновлюватися відповідно до потреб кожного конкретного періоду. Забезпечити динамізм змін неможливо без відходу від надмірної централізації у визначенні змісту освіти, яка була традиційною в українській освіті” [3, 13].

Ідеї розбудови нового змісту освіти, покладені в основу вищезгаданих документів, викликані, зокрема, незадовільним станом художньо-естетичної освіти школярів, непопулярність та неефективність якої відмічають педагоги на семінарах та конференціях. Це підтверджується результатами наукового аналізу змісту та повноцінності методичної бази освітньої галузі «Естетична культура», а також недостатнім рівнем цілеспрямованого управління на всіх рівнях. Уточнимо, що у межах дидактичної системи ми розглядаємо, насамперед, повноцінність таких умов: нормативних та науково-методичних, а з позицій управління освітою – відповідність сучасним викликам до якісної освіти стратегії розвитку освітньої галузі «Естетична культура», ефективність ресурсного забезпечення викладання дисциплін художньо-естетичного циклу, невизначеність компетентнісних підходів до оцінювання якості художньо-естетичного розвитку школярів, рівень професійної підготовки вчителів до роботи в умовах змін та їх відповідальність за надання освіти належної якості.

Нормативне забезпечення художньо-естетичної освіти школярів. Нормативною базою, яка «визначає вимоги до освіченості учнів і випускників основної та старшої школи та надає гарантії в її досягненні» є Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Наказ МОН України від 02.02.04р. № 80). Цим документом утверджуються умови змісту інваріантної та варіативної складових навчання учнів, які спрямовані на розвиток у школярів загальнолюдських та національних цінностей, забезпечують світський характер освіти, формують соціальні компетентності, необхідні для їх подальшого життя.

Зміст державних стандартів розроблено за галузевим принципом, основні дисципліни яких об'єднані в сім освітніх галузях. За звичайною логікою, такий розподіл мав засвідчити рівноцінність кожної галузі, оскільки психофізіологічні потреби людини передбачають розвиток її інтелектуальної, емоційно-чуттєвої, фізичної сфер. Тобто, за умов рівномірного розподілу годин, кожна галузь мала б отримати до 16,7% у початковій школі та до 14,3% у середній і старшій школах навчального часу на змістове наповнення кожної освітньої галузі. Натомість, у Базовому навчальному плані початкової школи предметам освітньої галузі «Мистецтво» відведено лише 10% загального змісту, середньої школи – 5,1%, старшої – 2%. Для порівняння: освітня галузь «Мови і літератури» та «Природознавство» у школі II ступеня складають відповідно 27% і 16,7%, а в школі III ступеня – 23,9% і 15,3%.

Наша статистика не передбачає нівелювання ролі навчальних дисциплін інших освітніх галузей, але порушення балансу Державного стандарту між ними та предметами художньо-естетичного циклу – очевидна. І такий дисбаланс не на користь освіти школярів. Насамперед тому, що лише предмети освітньої галузі «Естетична культура» спрямовані на розвиток емоційно-чуттєвої сфери дитини, її творчих художньо-естетичних здібностей, формування морально-етичних цінностей. Водночас обмеженість у часі навчання (в основному, це 1 година в тиждень) негативно впливає на статус предметів (як не обов'язкових) та статус вчителів, як таких, які здебільшого забезпечують у навчальному закладі масові святкові заходи.

Проблеми художньо-естетичної освіти школярів неодноразово порушувалися на шпальтах фахових педагогічних видань [4; 5], були предметом обговорення серед педагогічної громадськості. Так, директор Калинівської середньої загальноосвітньої школи Широківського району Дніпропетровської області відмічає наскільки «скромне місце» в навчальному плані займають дисципліни художньо-естетичного циклу і наскільки вони є універсальними для індивідуального творчого розвитку школярів [6, 33-35].

Усвідомлюючи важливість цих навчальних предметів, а також роль учителя (особливо сільської місцевості), який створює відповідне соціально-культурне середовище, згуртовує навколо школи культпрацівників Будинку творчості, педагогів Школи мистецтва, турбується про ресурси навчального закладу (актова зала, комп'ютерний клас, музичні інструменти тощо), прогресивні педагогічні колективи планують розвиток своїх шкіл на основі художньо-творчої, культурологічної складової освіти. У таких школах панує атмосфера естетичної вишуканості в оформленні навчальних кабінетів, рекреацій, шкільної території; головним пріоритетом у навчанні учнів стає пошук гармонії, краси і довершеності в кожній справі; активна творча робота оновлює зміст спілкування школярів поміж однолітків, формує вміння й навички уважно слухати кожного, розуміти іншу позицію, мати власну думку і відстоювати її, бути коректним у стосунках з оточуючими людьми. За нашим глибоким переконанням, школи, в основу розвитку яких покладено художньо-естетичний зміст діяльності, мають найпотужніші можливості щодо повноцінної реалізації завдань сучасної освіти по забезпеченню належної якості. Важливо при цьому відмітити, що ці школи не мають залишатися елітними навчальними закладами: їх освіта повинна стати доступною для кожного громадянина, незалежно від його соціального та матеріального стану, місця проживання.

Стратегічне планування художньо-естетичного розвитку школярів. Враховуючи вищевикладені позиції, а саме: актуальність питання художньо-естетичного розвитку школярів як проблеми якості освіти та морального виховання учнів; порушення балансу в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти між освітніми галузями; недостатній рівень готовності вчителів художньо-естетичних дисциплін працювати в умовах змін; відсутність системи художньо-естетичної освіти школярів, яка б цілісно й комплексно дозволяла забезпечити якість освіти, - особливої уваги потребує стратегічне планування художньо-естетичної освіти школярів в Україні.

Стратегічний план є системним, комплексним, фундаментальним документом, в якому повинні знайти відображення основні вектори розвитку художньо-естетичної галузі – складової загальної середньої освіти. Особливість стратегічного планування художньо-естетичної галузі освіти полягає в необхідності передбачити навколишні зміни й активно реагувати на їх динаміку. Оскільки стратегічне планування належить до компетенцій управління освітою, процес розробки його рішень і заходів здійснюється на національному (Міністерство освіти і науки України), регіональному (головне (обласне) управління освіти і науки), міському (районному) та інституційному (загальноосвітній навчальний заклад, позашкільний заклад освіти, інститут післядипломної педагогічної освіти) рівнях. Кожен із суб'єктів управління відповідно до своїх компетенцій формує стратегію, розробляє план дій та виявляє механізми впровадження заходів, визначає необхідні ресурси для їхньої реалізації. Наявність такого стратегічного плану дозволить узгодити зміст художньо-естетичної освіти з різними формами: шкільного навчання, позакласної діяльності та системи позашкільної освіти.

У вітчизняній та міжнародній практиці управління освіти існує безліч підходів до формування стратегічних планів. Водночас, об'єднуючим чинником виступають три позиції: аналіз стану функціонування галузі, виявлення та обґрунтування стратегії, складання плану дій.

Важлива роль у забезпеченні якості художньо-естетичної освіти школярів належить також принципам формування її змісту. Погоджуючись в цілому з позицією О.П.Щолокової та Г.М.Падалки, які виокремлюють і ґрунтовно розкривають такі принципи художньо-естетичної освіти, як гуманізм, спрямованість на розвиток національно-патріотичних якостей школярів, культуровідповідність (як чинник розвитку світоглядних установок, внутрішнього емоційного життя, засобу психологічного комфорту) тощо, важливими для формування сучасного змісту є врахування принципів творчої та морально-етичної спрямованості освіти, професійної компетентності вчителя та його відповідальності за якість навчання.

Структурний і предметно-змістовий компонент художньо-естетичної освіти школярів. Упродовж останнього десятиліття в колі фахівців художньо-естетичних дисциплін не вщухає полеміка стосовно структурної та предметно-змістової частини художньо-естетичної освіти школярів. Як засвідчують результати емпіричних досліджень та інноваційна практика діяльності окремих педагогів, формування змісту художньо-естетичної освіти школярів має передбачати комплекс усіх можливостей: як у межах загальної середньої освіти, так і позашкільної. У такий спосіб можливо максимально врахувати інтереси і запити учнів, повноцінно реалізувати діяльнісний, розвивальний, компетентнісний підхід до змісту, підсилити його виховний потенціал, сформувати пізнавальні, комунікативні, творчі навички та відповідні компетентності.

Загалом зміст художньо-естетичної освіти повинен забезпечити умови для реалізації вимог до рівня підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів. Йдеться, насамперед, про добір таких прикладів художньої культури, а також форм і методів організації спілкування з ними, коли формується вільна атмосфера для дискурсу творів мистецтва, їх критичного осмислення, зіставлення різних точок зору, вироблення особистісної естетичної установки, власної програми художньої самоосвіти та творчості. Водночас важливо, щоб сама інформаційна частина змісту могла би стати предметом вибору конкретного вчителя (залежно від його можливостей, здібностей до того чи іншого виду мистецтва). Спільним повинен залишитися концептуальний тематичний стрижень, а також компетентності, якими має оволодіти кожна дитина у процесі залучення до художньо-естетичної культури й творчості. Цей підхід “розв'яже руки” творчому вчителю, а початківцю дозволить поступово опанувати професійними навичками.

Оцінювання якості художньо-естетичної освіти школярів. Оцінювання якості знання учнів нині є важливою проблемою як нашої галузі, так і освітньої політики загалом. Ми робимо лише перші кроки на шляху до вироблення національної системи оцінювання якості освіти, в якій результати художньо-естетичного розвитку кожної молодої людини будуть реалізовані в її програмі життя. В цьому аспекті особливої уваги потребує вироблення компетентностей для оцінювання навчальних досягнень учнів за освітньою галуззю «Естетична культура».

Справедливо зауважує О.Овчарук про те, що досить сумнівним з точки зору психологічної структури дитини є її вміння емоційно сприймати образний зміст спектаклю. Натомість,

компетентнісний підхід пропонує розвивати вміння «висловлювати свої судження та давати оцінку, виявляти інтерес та власну творчість щодо спектаклю» [7, 17]. Відтак, формування змісту художньо-естетичної освіти школярів повинно супроводжуватися обговоренням у колі педагогічної громадськості та виробленням таких компетентностей, які підвищать якість художньо-естетичної освіти кожної молодої людини і тим самим забезпечать комплекс знань, вмінь, а також сприятимуть розвиткові ціннісного ставлення до будь-якої діяльності.

Література

1. *Савченко О.* Теоретичні підходи до визначення якості шкільної освіти // *Шлях освіти*. – 2006. - № 4. – С. 2-6.
2. *Хусайн Мір Асгар.* Комплексний підхід до планування якісної освіти для всіх // *Якісна освіта в багатоетнічному суспільстві: Матеріали регіонального семінару*. – К.: Сфера, 2004. – 136 с.
3. *Кремень В.Г.* Інноваційність і освіта // *Моделі розвитку сучасної української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 11-13 жовтня 2006 р., Черкаси – Сахнівка*. – К., СПД Богданова А.М., 2007. – С. 9-14.
4. *Щолокова О.* Художнє мислення в умовах педагогічної діяльності вчителя мистецтва // *Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Ред. колегія О.П.Щолокова та ін.* – К.: НПУ, 2004 р. – Вип. 5. – С. 35-39.
5. *Падалка Г.М.* Пріоритетні напрями розвитку сучасної мистецької освіти // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. серія 14. теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. Вип. 1 (6)*. – К.: НПУ, 2004. – С. 15-20.
6. *Усик Г.* Розробка інноваційної системи естетичного виховання в умовах сільського регіону // *Директор школи, ліцею, гімназії*. – 2007. - № 1-2. – С. 33-35.
7. *Овчарук О.* Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.

УДК 37.0 : 7.01 + 130.122 (477)

Шрамко О.І

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА І ДУХОВНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

У статті проблеми мистецької освіти розглядаються в контексті духовного відродження України. Її своєрідність на сучасному етапі обґрунтовується з позицій художнього універсалізму і творчого саморозвитку.

Ключові слова: духовне відродження України, духовність, мистецтво, мистецька освіта.

В контексті невтішних реалій сучасного життя України проблема духовного відродження постає найактуальнішою проблемою вітчизняної гуманістики. Омріяне віками духовне оновлення українського суспільства і сьогодні залишається приманливою, але вельми химерною метою розвитку нації. „Розбуджена окраденою” (Л. Костенко), Україна потерпає від надзвичайної хаотичності, невизначеності та неузгодженості, якими відзначається сучасний стан буття духу України і це аж ніяк не сприяє повноцінному розгортанню процесу духовного відродження. Проте вже зараз у цьому хаосі можна віднайти ті паростки культурного майбуття, які здатні перетворитися на могутні джерела духовного відродження.

Одне з головних місць належить тут мистецтву і мистецькій освіті, адже мистецтво, як специфічне відображення дійсності, завжди було й залишається найяскравішим виразником характерних особливостей як зовнішнього вияву життя нації, так і його внутрішнього – духовного змісту.

Отже, не дивно, що проблема духовного відродження України та ролі мистецтва у цьому процесі хвилює сьогодні всіх небайдужих представників вітчизняної культури – науковців, митців, громадських діячів, політиків тощо і досить чітко окреслюється як у теоретичних наукових напрацюваннях, так і в суспільно-громадській думці. На терені української гуманістики це дослідження Іванова В. П., Забужко О. С., Канарського А. С., Лисого І. Я., Личковах В., Мазепи В. І., Малахова В. А., Мойсеєва І. К., Наконечної О. П., Новикової Л. І., Орлової Т. І., Поповича М. В., Шинкарука В. І., Шудрі Є. П., Шульгіної В. Д., Шульги Р. П. та ін.

Особливого значення для осмислення означеної проблеми набувають сьогодні напрацювання в галузі вітчизняного мистецтвознавства та мистецької педагогіки (Баканурський А. Г., Масол Л. М., Ничкало С. А., Падалка Г. М., Рейзенкінд Т. Й., Рудницька О. П., Семашко О. М., Щолокова О. П. та